

devlet adamı olan, Ali Paşa'ya şiir sunan elli beş şairin şiirlerine de yer vermiştir. Bu şairlerin ekserisinin ismi şuarâ tezkirelerinde geçmemektedir. Bu da eserin edebiyat tarihi bakımından ayrı bir zenginliğidir. *Vekâyi-i Ali Paşa'nın bilinen dört nüshasından biri Türkiye'de* (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 612), ikisi Mısır Millî Kütüphanesi'ndedir (nr. 55784'teki eser katalogda "Târîh-i Ali Paşa es-Silâhdar Vâlî-i Mısır ma'a Kasâid fi Medhih" [*Fihristü'l-mahtûât*, I, 110]; nr. 5527'deki eser ise "Kasâid-i Bülegâi'l-asr fi Medh-i Ali Paşa Vâlî-i Mısır" [*Fihristü'l-mahtûât*, III, 237] adıyla kaydedilmiştir). Kitabın dördüncü nüshası Bibliothèque Nationale'de kayıtlıdır (nr. 77). *Vekâyi-i Ali Paşa* Soner Demirsoy tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 2012).

BİBLİYOGRAFYA :

Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 202-203; *Güftü ve Teşrifâtü's-şuarâ'sı* (haz. Kâşif Yılmaz), Ankara 2001, s. 206, 207; *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 256; Blochet, *Catalogue*, I, 29, nr. 77; Halûk İpekten v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 248, 249; *Fihristü'l-mahtûâtü'l-Türkiyyeti'l-Osmâniyye: 1870-1980* (nşr. Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye), Kahire 1990, I, 110; III, 237; Mehmet Şeker – İsmail Hakkı Mercan, "Tunus Millî Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmalar", *DÜİFD*, sy. 2 (1985), s. 105-122; Cihan Okuyucu, "Câmî-i Rûmî (Mısır) ve Sa'âdetnâme'si", *TM*, XXI (2011), s. 297, 301, 324, 325; Mustafa Uzun, "Câmî-i Rûmî", *DİA*, VII, 102-103.

SONER DEMİRSOY

KELİME-i ŞEHÂDET

(كلمة الشهادة)

Allah'tan başka ilâh bulunmadığına,
Hz. Muhammed'in O'nun kulu
ve elçisi olduğuna inanmayı
ve bunu sözle belirtmeyi ifade eden
bir terkip.

Kelime-i şehâdet (kelimetü's-şehâde)

İslâm dininin beş temel esasından birincisi olup "tanıklık etme ifadesi" demektir. Dinî bir terim olarak, "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim" anlamına gelen "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh" cümlesinin yerine kullanılır. Aynı veya benzer muhteva ile metinlerde bunun yerine "kelime-i tayyibe, kavl-i sâbit, el-urvetü'l-vüskâ" terkipleri de geçer. Nitekim İbn Abbâs, İbrâhîm sûresinin 24. âyetinde yer alan "kelime-i tayyibe"nin kelime-i

şehâdete işaret ettiğini bildirmektedir (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, II, 530). Bazı kaynaklarda "kelimeteyi's-şehâde" olarak tesniye sığısıyla da yer alan terkinin (Gazzâlî, I, 143) birinci kısmı zât, sıfat ve fiilleriyle bir olan Allah'a, ikinci kısmı Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna, Allah'tan emir ve haberler getirdiğine tanıklığı ifade eder. "Resûlüh" sözü Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu ve O'ndan vahiy aldığını belirttiği gibi "abdühû" tabiri de onun Allah'ın kulu olduğunu ve meselâ hristiyanların Hz. İsa hakkında yaptığı gibi onun tanrılaştırılmaması gerektiğini vurgular. Burada "eşhedü" fiili kesinlik bildiren bir bilgi ve inancı dile getirir. İmam Gazzâlî kelime-i şehâdetin Allah'ın zâtı, sıfatları, fiilleri ve Hz. Peygamber'in sıdkının ispatı olmak üzere dört esas içerdiğini kaydetmektedir (a.g.e., a.y.).

Kelime-i şehâdet, "Allah'tan başka ilâh yoktur" anlamına gelen kelime-i tevhidin başına "eşhedü" fiilinin eklenmesiyle meydana gelmiş olup muhteva itibarıyla aralarında bir fark yoktur. Ancak kelime-i şehâdet özellikle tanıklığı (inancı ve bunu ifadeyi) vurguladığı için İslâm'a mensubiyeti belirtir. Bu iki cümle biraz farklı şekillerde Kur'an'da geçmektedir. Âl-i İmrân sûresinde (3/18) Allah'ın, meleklerin ve ilim sahiplerinin Cenâb-ı Hak'tan başka ilâh bulunmadığına tanıklık ettikleri beyan edilir. Nisâ sûresinde de (4/166) Allah'ın ve meleklerin Hz. Muhammed'e inen vahye şahitlik ettikleri bildirilir. Hadislerde ise birçok yerde kelime-i şehâdetten söz edilmiştir. Bunların başında "Cibrîl hadisi" diye bilinen ve İslâm'ın beş temel esasını anlatan rivayet gelir ve burada ilk esas olarak kelime-i şehâdet zikredilir (*Müsned*, I, 319; Buhârî,

"İmân", 2; Müslim, "İmân", 1). Şahitliğin mukabili inkârdır. Kâfirler ancak kelime-i şehâdetin muhtevasını kabul etmek suretiyle mümin vasfını kazanabilirler.

"İslâm dininin toplu halde benimsenmesi (icmâli iman)" anlamına gelen kelime-i şehâdet kişinin İslâm'a girmesinin ilk merhalesini teşkil eder, böylece o İslâm ümmetinden sayılır ve müslümanlara tanınan bütün hakları elde eder, bazı sorumlulukları da yüklenmiş olur. Bir kısım âlimler, Cibrîl hadisindeki sıralamayı göz önünde bulundurarak kelime-i şehâdetin özlerin özü ve bütün amellerin kendisiyle anlam kazandığı bir söz olduğunu, dolayısıyla kelime-i şehâdet getirilmeden hiçbir amelin makbul sayılmayacağını söylemiştir. Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin de aralarında bulunduğu bazı âlimler ise hadisteki tertibi gözetmeden kâfirlerin bu hadiste geçen beş şartın tamamından sorumlu tutulduğunu ileri sürmüştür (*Tecrid Tecemesi*, V, 9). Mu'tezile âlimi Kâdî Abdülcebbar dinî vecibeleri söz-ibare ve bunların dışında olanlar diye ikiye ayırıp kelime-i şehâdeti birinciye, namaz, oruç, hac gibi amelleri ikinciye örnek gösterir ve her ikisinin de mârifetullahın arkasından geldiğini kaydeder. Ona göre, dine herhangi bir zararın gelebileceği durumlarda kelime-i şehâdetin açıkça söylenmemesinin câiz görülmesi bunun mârifetullahtan sonra geldiğini ve dinî mükellefiyetlerden sayıldığını gösterir, dinî mükellefiyet ise mârifetullah, tevhid ve adl gibi temel esasların ardından gelir. Kâdî Abdülcebbar ayrıca kelime-i şehâdeti açıkça söylemenin sıdk ve kizbe ihtimalinin bulunduğunu, dolayısıyla onu ikrar eden kişinin benimsediği şeye aykırı bir davranış ortaya koyma-

Hasan Celebi'nin celi sülûs kelime-i şehâdet levhası

yacağı hususunda derin bir şuura sahip olması gerektiğini ve ancak bu durumda yapılan şeyin dinî mânada güzel sayılabileceğini söyler (*Şerhu'l-Uşûli'l-ĥamse*, s. 41). Kelime-i şehâdet son hak dinin şiârî kabul edilmekte, günde beş vakit okunan ezanda ikinci ve üçüncü cümleler olarak yer almakta, iman esaslarını sıralayan Âmentü metni bu cümlelerle son bularak altı esas âdetâ tasdik edilmekte, yeni doğan çocuğun kulağına bu cümleler okunmakta, İslâm'a girmek isteyen kişilerden, önce bu cümleleri söylemeleri istenmekte, ölmek üzere olan müslümanlara kelime-i şehâdet getirmeleri telkin edilmektedir.

L. Caetani ve R. Dozy gibi şarkiyatçılar kelime-i şehâdetle kelime-i tevhidin yahudi ve hıristiyan menşeli olduğunu iddia etmiştir (bk. KELİME-i TEVHİD). Aslında her üçü de aynı kaynağa dayanan bu ilâhî dinlerin tevhid anlayışları arasında benzerliğin bulunması İslâm'ın bu inancı onlardan aldığı değil hepsinin aynı kaynaktan geldiğini, fakat diğerlerinin tahrif edilmesi yüzünden aralarında farklılıkların görüldüğünü ortaya koyar. Aynı şarkiyatçıların ileri sürdüğü diğer bir husus da tevhid dini olan İslâm'ın giriş cümlesi konumundaki kelime-i şehâdetle Hz. Peygamber'in Allah'ın kulu ve elçisi şeklinde anılmasının bir zaaf teşkil ettiği yolundaki değerlendirmeleridir (TA, XXI, 468). Ancak kelime-i şehâdetle Hz. Muhammed'in anılmasıyla tevhide zarar verilmemekte, aksine onun beşeriyeti ve her insan gibi bir fânî oluşu hatırlatılarak Hıristiyanlık'ta görülen yanlış kanaatlerin benimsenmesi engellenmekte ve tevhid ilkesi desteklenmektedir.

Kelime-i şehâdetle ilgili olarak Abdurrahman-ı Câmî'nin *Risâle fî kelimeteyi's-şehâde*

(Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 260), Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Risâle fî't-tevhîd ve fazli kelimeteyi's-şehâde* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 714), Kâfiyecî'nin *Envârü's-sa'âde fî şerhi kelimeteyi's-şehâde* (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 296), Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz es-Semerkindî, Celâleddin ed-Dewânî ve Velîyyüddin Muhammed b. Ahmed el-Osmânî'nin *Şerhu kelimeteyi's-şehâde* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1043), Muhyiddin b. Yûsuf el-Aydî'nin *Şerhu kelimeteyi's-şehâde* (a.g.e., a.y.) ve Muvaffakuddin İsâ el-İskenderânî'nin *eş-Şehâde bi-fazli kelimeteyi's-şehâde* adlı risâleleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 319; III, 135, 174, 175, 224; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ĥamse*, Beyrut 1422/2001, s. 41; Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-din*, Kahire 1387/1967, I, 143; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm*, İstanbul 1986, II, 530; *Tecrid Tercemesi*, I, 24; V, 3, 9; *Keşfü'z-zunûn*, I, 194, 886; II, 1043; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1055-1060; "Kelime-i Şehadet", TA, XXI, 468.

İLYAS ÇELEBİ

KEMAL AHMED DEDE

(ö. 1024/1615 [?])

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi,
divan şairi.

933'te (1527) Akşehir'de doğdu. Kaynaklarda hayatıyla ilgili farklı bilgiler mevcuttur; bunlardan sadece Sahih Ahmed Dede tarih verir. Mevlevî bir aileden gelmekte olup İzzeddin Dede veya Cemâleddin Akşehirî'nin oğludur. İlk eğitimini Akşehir'de aldı. 961 (1554) yılında dersîâm oldu. 964'te (1557) Konya'ya giderek Çelebi Hüsvrev Efendi'ye, onun ölümünün (ö. 969/1561) ardından oğlu Ferruh Mehmed Çelebi'ye intisap etti. Bu arada Konevî Derviş Mahmud Dede ile birlikte iki yıl Abdülkerim Dede'den ve sekiz yıl kardeşi Abdüllatif Dede'den *Meşnevî* okudu. 1 Muharrem 974'te (19 Temmuz 1566) icâzet aldıktan sonra yolculuğa çıktı ve 999 (1591) yılında İstanbul'a gitti. Bazı kaynaklarda (Esrâr Dede, s. 442; İhtifalci Mehmed Ziyâ, s. 72) sefere çıkma zamanı olarak Ferruh Çelebi'nin şeyhlikten alınması (fetret devri) tarihine işaret edilir.

İstanbul'da Yenikapı dışındaki boş bir arazide bir suffe üzerinde, diğer bir rivayete göre ise bir çınar ağacının kovuğunda yedi sene yaşadı. Bu esnada azledilmiş bir yeniçeri kâtibi olan Malkoç Mehmed Efendi ziyaretine geldi ve ona bağlandı.

Mehmed Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi'ni yaptırınca Kemal Ahmed Dede buranın ilk postnişini oldu. Kaynaklarda mevlevîhânenin inşasına dair Kemal Dede'nin kerametine de işaret eden çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Mevlevîhâne "Bâb-ı Şeyh Kemal" ibaresinin karşılığı olan 1006 (1598) yılında, ilk kaynakların kaydettiğine göre receb veya şâban ayında kuruldu. Kemal Dede, burada ikinci çilesini tamamladıktan sonra 1012'de (1603) İstanbul'a gelen I. Bostan Çelebi'den hilâfet aldı. Mütevazi bir kişiliğe sahip olan Kemal Dede çevresindekilerin uyarılarına rağmen kılık kıyafetine hiç önem vermemesiyle tanındı. Dervişlerden farklı giyinmeyi istemediğinden şeyh olduğunu belli etmek üzere külâhına sarması için hediye edilen destarları kullanmayarak Bostan Çelebi'ye gönderdi. Bostan Çelebi de 1015'te (1607) kendi destarlarından birini ona yollayıp başına sarmasını istedi. Kemal Dede, yalnız mukabele ve zikir günlerinde kullandığı tek sarıgının ölümünden sonra türbesine konmasını vasiyet etti. Gölpınarlı, bundan dolayı Yenikapı şeyhlerinin destarlarını diğer mevlevîhânelerden farklı olarak çelebiler gibi sardıklarını belirtir (*Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 137). Bir halefi bulunmadığından çevresindekilerin evlenmesini teklif etmeleri üzerine Kemal Ahmed Dede kendisinden sonra Ahmed isimli altı kişinin daha şeyh olacağını ve onların mânevî evlâtları sayıldığını belirtmiş, bu da onun bir kerameti olarak kaynaklarda zikredilmiştir. Nitekim Doğanî, Sabûhî, Câmî, Kârî, Nâci ve Pendârî Ahmed dedeler onun ardından Yenikapı Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapmıştır. Ancak Pendârî Ahmed'in Nâci Dede'nin vekili olması sebebiyle yedinci şeyhin kim olduğu konusunda kaynaklar ihtilâfıdır.

Sâkıb Dede, Kemal Ahmed Dede'nin ölümünü *Sefîne*'sinde ayrıntılı biçimde anlatır; burada tarih verilmeden onun doksan bir yaşında vefat ettiği söylenirken Sahih Ahmed Dede on sekiz yıl şeyhlik yaptıktan sonra 1 Safer 1024 (2 Mart 1615) tarihinde öldüğünü belirtir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada Sahih Ahmed Dede'nin aktardığı bilgilerin yanı sıra (*İstanbul Mevlevî Şeyhleri*, vr. 2^b), "Sahn-ı gülşene serdi Kemal Dede seccâdeyi" şeklinde bir tarih vardır (*Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhlerinin*, vr. 30^a). Ayrıca Kemal Dede'ye ait eserin tek nüshasının başındaki kısa hal tercümesinde de 1024 yılı kayıtlıdır. Şeyhin hayatının hiçbir safhasına dair tarih vermeyen Esrâr Dede ise onun dört yıl şeyhlik yaptıktan son-

Hamid Aytac'ın celli sülûs kelime-i şehâdet istifi

